

УДК 378.091.12.011.3-051:78]:398

Байда Л. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

У роботі розглядається процес формування професійної компетентності майбутніх вчителів музики в педагогічних вузах в контексті євроінтеграційних перспектив. Аналізується необхідність знаходити шляхи зближення та поступової інтеграції різних філософських доктрин освіти як важливої умови формування єдиного світового освітнього простору, інтеграції національних освітніх систем і стратегій, міжнародного консенсусу у визнанні універсальних освітніх ідеалів та цінностей при обов'язковому збереженні та підтримці національних особливостей і пріоритетів національних освітніх систем.

Ключові слова: компетентність, майбутній вчитель музики, формування, професійна освіта.

Національною доктриною розвитку освіти в Україні окреслене коло стратегічних завдань розбудови національної системи освіти й науки як основи становлення особистості, суспільства, держави, нації. До найбільш важливих ас державної освітньої політики маємо віднести: випереджальний характер розвитку системи освіти в житті суспільства; фундаментальність освітньої підготовки; пріоритетність загальнолюдських цінностей; гуманізація та гуманітаризація освіти; координація розвитку освіти й науки; демократизація освітнього процесу; органічне поєднання освіти з національною культурою, історією, народними традиціями; впровадження в освітній процес державної мови та задоволення національно-освітніх запитів усіх національних меншин; інтеграція у світову освітню систему; цілісність та наступність освітянської діяльності; безперервність освіти; динамічність, саморегуляція та самооновлення системи освіти.

Ефективність діяльності майбутнього вчителя залежить від формування його особистості, громадянських якостей, моральності, високої освіченості, прагнення до неперервної професійної освіти, індивідуальної самореалізації, як професійної, так і особистісної. Вчитель завтрашнього дня – це професіонал з новим рівнем соціокультурного розвитку, з новим способом мислення, поведінки, спілкування з учнями, новим ставленням до себе.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства в умовах структурної перебудови та вдосконалення змісту системи вищої освіти виникає необхідність активного пошуку нових резервів якісної підготовки фахівців, їхньої професійної компетентності та особистісної зрілості.

Ця стаття присвячена аналізу проблеми застосування українського фольклору у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійної підготовки довів, що готовність до педагогічної діяльності, педагогічний професіоналізм охоплює як набір професійних властивостей та якостей особистості педагога, що відповідають вимогам учительської професії, так і володіння необхідними засобами, що забезпечують не лише педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним. Підвищення якості професійної підготовки випускника вищого педагогічного навчального закладу вимагає переосмислення мети та результату освітнього процесу, модернізації його змісту та оптимізації технологій його організації. В якості нового парадигмального

підходу, що може сприяти подоланню лише знаннєвих орієнтацій вищої освіти, в контексті Болонського процесу запропонований компетентнісний підхід. Дедалі частіше мета та результат освіти визначаються не в усталених категоріях готовності, професіоналізму, освіченості, а фіксуються як “компетентність” і “компетенції”.

Дослідженням поняття “професійна компетентність педагога” займалися Т. Г. Браже, В. М. Введенський, Р. Х. Гільмеєва, А. К. Маркова, Г. В. Мухаметзянова, А. М. Новіков, В. І. Пупов, В. О. Сластьонін, С. Н. Чистякова та ін. При цьому слід відзначити, що в педагогічній науці поняття “професійна компетентність педагога” розглядається по-різному. Це обумовлено вибором дослідниками різних наукових підходів (особистісно-діяльнісного, системно-структурного, культурологічного тощо) в контексті розв'язаних наукових завдань, розгляду сутності поняття “компетентність”.

Так, наприклад, ряд науковців підкреслюють, що професійна компетентність людей, які працюють у системі “людина – людина”, визначається не лише базовими знаннями та вміннями, а й ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, усвідомленням ним себе і світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку власного творчого потенціалу [3; 7; 9; 11]. Цінності як системотворні елементи культури, ідеали визначають перспективи та можливості діяльності суб'єкта в навколишньому культурному середовищі. Тим самим вони стають головним чинником у виборі життєвої мети і стратегій її реалізації, програмують зміст і форму діяльності в тій чи іншій суспільній сфері. Цінності виконують роль аксіологічного підґрунтя для формування потреб, інтересів, переживань, планів, способів реалізації діяльності й тих умов, за яких вони відбуваються. Людина як особистість є продуктом взаємозв'язку багатьох детермінант, що формуються у вигляді установок, світогляду, ціннісних орієнтацій та інших складових.

Самі поняття “компетенція”, “компетентність” і похідне “компетентний” широко використовується у побуті й літературі. Тлумачення слова “компетентний” наводиться в словниках. Так, наприклад, у “Словнику іншомовних слів” подається таке його визначення: “компетентний” (латинське *competentio* – належний, здатний) – обізнаний у певній галузі, що має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь” [13, с. 18]. Наведене вище визначення поняття “компетентний” показує, що головними у його характеристиці є знання й досвід у конкретній галузі чи професії.

Компетенція – це загальна здатність, що базується на набутих вже знаннях, досвіді, цінностях, здібностях. Отже, “поняття компетенції не зводиться лише до знань і навичок, а належить до сфери складних умінь і якостей особистості” [13, с. 17].

Вищезазначене дозволяє нам виділити важливу відмінність між доволі часто синонімічно використовуваними поняттями “компетенція” і “компетентність”, а саме:

– компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них;

– компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне відношення до неї і предмета діяльності.

До основних груп компетенцій В. І. Бондар відносить такі:

– соціальні – пов'язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, в суспільному житті, в регулюванні конфліктів мирним шляхом, у функціонування й розвитку демократичних інститутів суспільства;

– полікультурні – стосуються розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їх мови, релігії, культури тощо;

– комунікативні – передбачають опанування важливим у роботі й суспільному житті усним і писемним спілкуванням, а також оволодіння кількома мовами;

– інформаційні – зумовлені зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві й передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію;

– саморозвитку та самоосвіти – пов'язані з потребою й готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті;

– продуктивної, творчої діяльності – реалізуються у прагненні й здатності до раціональної діяльності [3, с. 187].

На думку В. О. Сластьоніна, професійна компетентність педагога – висловлювання особистих можливостей вчителя, вихователя, що дозволяють йому самостійно й досить ефективно вирішувати педагогічні завдання, які формує він сам чи адміністрація загальноосвітнього закладу. Для цього вчителю необхідно знати педагогічну теорію, вміти бути готовим застосувати її на практиці. Відповідно, під “педагогічною компетентністю вчителя” (за В. О. Сластьоніним) потрібно розуміти “єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності” [12].

У розробках російських науковців, на нашу думку, заслуговують на увагу тлумачення А. К. Маркової та Н. В. Кузьміної. Так, у своїх дослідженнях А. К. Маркова характеризує зміст професійної компетентності педагога процесуальними і результативними показниками та визначає професійну компетентність фахівця як “здатність та готовність виконувати особисту професійну діяльність” [9, с. 90].

Структуру професійної компетентності фахівця складають знання, уміння, навички і певні компоненти професійної майстерності в тій галузі, в якій працює даний фахівець. До структури професійної компетентності вчителів Р. Х. Гільмеєва включає п'ять основних компонентів:

- спеціально-професійні знання;
- науково-пізнавальні потреби;
- комунікативні здібності;
- організаторські здібності й навички управлінської діяльності;
- особистісно-гуманні якості [6].

Компетентнісний підхід має чітке прагматичне спрямування, акцентуючи предметно-професійну спрямованість ціле-результативної основи освітнього процесу, встановлюючи підпорядкованість професійних знань умінням і навичкам.

В наш час з особливою гостротою постає проблема формування духовного світу людини третього тисячоліття, відродження та розквіту культурних традицій нашого народу. Це знаходить вияв у прагненні людей до пізнання своєї фольклорної спадщини, яка нині відкривається новими гранями, та в зверненні до неї як до духовної скарбниці, що живила багато поколінь наших предків. Саме ідея відродження українських музичних традицій складає специфіку кола актуальних проблем формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики.

На думку Г. М. Падалки, – “Формування духовного світу людини, закономірності гармонізації життя, забезпечення природного входження до соціального середовища складають нині особливо важливий предмет наукових пошуків” [10, с. 7]. Духовне формування особистості – це перед усім розвиток її в духовно насиченому полікультурному просторі, який визначається чисельними факторами, вирішальними з яких є вплив сім'ї, освіти та релігії, узагальнюючи – середовища. Жодним з них не можна нехтувати.

Відомо, що традиційна музика, поряд з мовою та фольклорним мистецтвом, містить у собі базові коди культури народу. Отже, музика дає унікальну можливість емоційного,

неопосередкованого словами проникнення у світи інших культур. В умінні ефективно використовувати цей потенціал музичного мистецтва і полягає одне з головних завдань формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Це завдання сьогодні ускладнюється тією обставиною, що студенти перебувають у світі, де панує зовсім не традиційна культура. Постійне тиражування, репродукування музики у повсякденному житті засобами масової інформації, використання її як фону-емблеми для подачі інформації (наприклад, у рекламі), зростання обсягу музичної інформації, яку людина повинна переробляти, обумовлює те, що музика стає засобом специфічного інформаційного впливу на особистість. Яким виявиться цей вплив, залежить від середовища, в якому перебуває людина.

Тому надзвичайно актуальним є питання створення освітнього середовища – духовно насиченого простору, просякнутого цінностями та традиціями національної культури. У даному контексті вважаємо метою діяльності жіночого хорового колективу “Павана” Інституту мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова формування духовності, національної самосвідомості та професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Вважаємо, що роботу хорового класу у ВНЗ необхідно побудувати таким чином, щоб в репертуарному активі були твори усіх епох, стилів та національних шкіл. Виконання зразків класичної музики має розкривати особливості авторського стилю композиторів. Класична музика – це основа основ, на ґрунті якої має формуватися професійна компетентність майбутнього вчителя музики. Навчально-педагогічний репертуар хорового колективу “Павана” включає обробки українських народних пісень, хорові твори сучасних українських композиторів, яскраві зразки європейської та світової хорової музики.

Долаючи труднощі в осягненні сучасної музичної мови таких провідних українських композиторів, як В. Зубицький, Л. Дичко, М. Скорик, Є. Станкович, колектив осягає особливості втілення модерної образності. Адже заглиблення у технічний бік виконавства музики цих композиторів дозволяє зрозуміти тонкощі композиторського задуму.

Звернення до творчості сучасних митців-експериментаторів – Ю. Алжнева, І. Алексійчук, В. Степурка, А. Гаврилець, І. Щербакова, М. Шука допомагає відчувати внутрішню потребу людини не лукавити з собою. Особливий емоційний відгук у слухачів на концертах колективу завжди викликають: “Купальські пісні з фольк-опери “Цвіт папороті”, “Щедрівка” Ю. Алжнева, “Тиха ніч” М. Шука, “Засвічу свічу” А. Гаврилець.

Процес професійної підготовки майбутніх учителів музики засобами фольклору ґрунтується на взаємодії двох структур:

– особистості майбутнього вчителя, у якій особистісні якості та властивості (естетичні почуття, смаки, потреби, знання, уміння, навички, творча індивідуальність тощо) є структурними компонентами;

– народних музичних традицій як впливової виховної субстанції.

Під традицією ми розуміємо художній досвід, що історично зберігається і транслюється в даному соціокультурному просторі і часі. При всій своїй різноманітності (за носіями досвіду, способами зберігання і передачі тощо) традиції завжди виявляються в деякому оформленому стані, на рівні стійких утворень художньої культури. “Старе” і “нове” в мистецтві органічно взаємодіє лише в рамках змістового і єдиного естетичного відношення, саме естетичним критерієм спрямовується і контролюється ця взаємодія. Отже, традиція – це особлива інформаційна структура, що здійснює як міжвидові, так і внутрішньопросторові зв'язки в художньому процесі.

Для актуалізації традиції необхідна наявність інтересу і потреби в певному минулому досвіді. Причому інтерес формується не лише суб'єктивною вибірковістю, прихильністю, але і усвідомленням суспільно-художньої потреби. В цьому випадку

традиція дійсно стає точкою відліку, спонукальною силою. Кожен витвір мистецтва включає неповторне, одиничне і таке, що повторюється, загальне. Те, що повторюється – своєрідна матриця, здатна породжувати собі подібне і складає суть традиції, яка віддзеркалюється у фольклорі.

Молодіжні субкультури емо, готів, панків, реперів тощо приваблюють студентів яскравою обгорткою, яка заважає побачити їхню внутрішню пустоту. Зрозуміло, що такий студент-космополіт, закінчивши ВНЗ, транслюватиме свій денаціоналізований світогляд в учнівську масу школи. На жаль, можливості педагогічного колективу ВНЗ у боротьбі з маскультом досить обмежені. Викладач не може, та й не має права, щось забороняти студентам, наприклад, слухати модні групи або відвідувати дискотеку. Проте він може, а фактично зобов'язаний, показати молоді альтернативу – а саме, звернути увагу студентів на існування якісної сучасної української музики, що базується на національних музичних традиціях.

Прагнення до візуальної інтерпретації хорового звучання, пошук нових форм взаємодії мистецтв знаходять своє відображення у зверненні до такого специфічного мистецького феномена, як хоровий театр. Його відмінність від давно відомих синтетичних жанрів у тому, що видовищність у ньому створюється не спеціальними виконавцями-акторами, а самими хористами. Ще одна особливість – приналежність до концертного музикування. Поняття “театр” тут пов'язане не лише зі звичними сценічними “аксесуарами”, але й з атмосферою видовища, дійства, спектаклю, гри, яка відбувається на очах у слухача одночасно з виконанням музики.

Ще одна особливість у тому, що “візуальний ряд” (музично-сценічна діяльність учасників) накреслюється або самим автором – “композитором-режисером”, або інтерпретатором. Хоровий театр, як прийом театралізації музикування, – явище специфічне, експериментальне, безпосередньо пов'язане з сучасним тяжінням до інтеграції в мистецтві. Використання візуального ефекту в момент виконання є театральним в своїй основі. Звучання доповнюється видовищем незалежно від того, чи було ігрове начало в задумі композитора, чи воно виникло імпровізаційно.

Виразальні можливості хорового театру пов'язані з комплексним впливом на слухача-глядача. Тут реалізується ігрова стихія, яка дозволяє внести в атмосферу серйозності, характерної для академічної манери виконавства, елементи гри. Адже молодь захоплює стан духовної піднесеності, радісне відчуття творчості, світ поетичних музичних образів. Яскравими прикладами такої роботи стало звернення до хорових творів В. Рибалко “Пісні мавок”, хорового триптиху М. Шука “Чаклувальні пісні”.

Аналіз вказаної проблеми переконує, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної мистецької педагогіки відсутня методика навчання майбутніх вчителів музики на засадах знання та використання етнокультурних традицій різних етносів, в цілому недооцінюється значення формування професійної компетентності студентів, особливо тих, хто працюватиме у поліетнічному середовищі. У багатьох студентів уявлення про культуру сусідів залишаються на рівні етностереотипів, обмежуючись знайомством з національною кухнею. Разом з тим, значення етностереотипів не обов'язково негативне, бо поряд з помилковими, деколи шкідливими, твердженнями вони містять багато вірних узагальнень та спостережень, відіграючи роль маркера, розпізнавального знаку на межі власної та чужої культури. Це, так би мовити, перший, базовий, хоча й недосконалий, рівень етнокультурної компетентності, з яким має справу викладач ВНЗ.

Отже, формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в умовах мультикультурного суспільства має включати:

– на педагогічному рівні: науковий підхід, що передбачає оцінку всіх знань під різними кутами зору, демонструючи їхню відносність;

– на дидактичному рівні: набуття навичок, умінь і засобів, що дають кожному індивіду змогу визначитися стосовно іншого, урізноманітнити взаємовідносини, приймати різні культури у своєму середовищі, з'ясувати, що групи, до яких вони належать, не є ані центром, ані вершиною Всесвіту;

– на соціальному рівні: підготовку, спрямовану на оптимальну інтеграцію в демократичне суспільство й інтеграцію людини в спільноту (виховання у взаємовідносинах з іншими, вміння протистояти змаганням й конфліктам – неодмінним ознакам української різномірної спільноти).

– на мистецькому рівні: мистецьку освіту, яка розкриває вплив мистецтва, зокрема хорового, на духовний світ особистості, становлення її позицій, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій.

Підсумовуючи розгляд проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики, варто підкреслити необхідність знаходити шляхи зближення та поступової інтеграції різних філософських доктрин освіти як важливої умови формування єдиного світового освітнього простору, інтеграції національних освітніх систем і стратегій, міжнародного консенсусу у визнанні універсальних освітніх ідеалів та цінностей при обов'язковому збереженні та підтримці національних особливостей і пріоритетів національних освітніх систем.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Українська освіта: пошук нових стратегій мислення : міжнародні синергетичні читання. Програма Міжнародних синергетичних читань, 12-13 груд. 2003 р.: присвяч. пам'яті Іллі Пригожина / уклад. : В. П. Андрущенко та ін. – К. : Т-во “Знання” України, 2003. – 64 с
2. Болонський процес у фактах і документах / упорядники: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Грубіяно, І. І. Бабін. – К.– Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
3. Бондар В. І. Дидактика. – К. : Либідь, 2005. – 262 с.
4. Борисов В. В. Полікультурність українського суспільства і інтеркультурна складова національної освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Випуск 16. / за загальною редакцією В. І. Сипченка. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПІ, 2002. – С. 39-47.
5. Володько В. М. Основні проблеми підготовки майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 89-98.
6. Гильмеева Р. Х. Развитие профессиональной компетентности учителя в системе повышения квалификации // Методист. – № 5. – 2002. – С. 6-8.
7. Дей О. І. Народнопісенні жанри. – Вип. 2. – К. : Музична Україна, 1983. – 112 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
9. Маркова А. К. Психология труда учителя : кн. для учителя. – М. : Просвещение, 1993. – 190 с.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
11. Пехота О. М., Кіктенко А. З. Освітні технології : навчально-методичний посібник. – К. : А.С.К., 2000. – 256 с.
12. Сластьонін В. А. Формування особистості вчителя в процесі професійної підготовки. – М. : Просвещение, 1976.
13. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1974. – С. 268.

Байда Л. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя музыки средствами украинского фольклора.

В работе рассматривается процесс формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки в педагогических вузах в контексте евроинтеграционных перспектив. Анализируется необходимость находить пути сближения и постепенной интеграции разных философских доктрин образования как важного условия формирования единственного мирового образовательного пространства, интеграции национальных образовательных систем и стратегий, международного консенсуса в признании универсальных образовательных идеалов и

ценностей при обязательном сохранении и поддержке национальных особенностей и приоритетов национальных образовательных систем.

Ключевые слова: *компетентность, будущий учитель музыки, формирование, профессиональное образование.*

Bayda L. A. Forming of professional competence of future music master by facilities of Ukrainian folk-lore.

The process of forming of professional competence of future music masters is in-process examined in the pedagogical institutes of higher in the context of eurointegration prospects. A necessity to find the ways of rapprochement and gradual integration of different philosophical doctrines of education as an important condition of forming of the unique outer educational space, integration of the national educational systems and strategies is analysed, international consensus in confession of universal educational ideals and values at an obligatory maintainance and support of national features and priorities of the national educational systems.

Keywords: *competence, future music master, forming, trade education.*

УДК 378. 14: 502.2

**Васютина Т.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ УМІННЯ ОРГАНІЗОВУВАТИ ПРОЕКТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ З ПРИРОДОЗНАВСТВА

У статті основна увага зосереджена на змістово-технологічному забезпеченні процесу формування у студентів спеціальності “Початкова освіта” уміння організовувати проектну діяльність учнів з природознавства. Доведено його комплексність, названо складові цього уміння, які формуються в межах вивчення ряду дисциплін, схарактеризовано стан та шляхи модернізації підготовки майбутніх вчителів початкової школи до такого виду діяльності.

Ключові слова: *змістово-технологічне забезпечення, міні-проекти з природознавства, уміння організовувати проектну роботу учнів.*

Основною метою сучасної професійної освіти є підготовка висококваліфікованого, конкурентоздатного фахівця із високим рівнем сформованості комплексних кваліфікаційних умінь, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Тому, в умовах запровадження Державного стандарту початкової загальної освіти [4] та відповідних йому навчальних програм [5], особливої актуальності набуває проблема оновлення та удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів школи I ступеня.

Серед усіх напрямів удосконалення професійної підготовки студентів з дисциплін природничо-методичного циклу нашу першочергову увагу привернула здатність майбутніх учителів організовувати роботу учнів над міні-проектами з природознавства. Дані проекти є новим видом роботи учнів з предмету, що передбачений шкільною програмою і тому є обов’язковим для виконання під час уроків або в позаурочний час. Чи не вперше за роки незалежної України, у змісті програми з природознавства таке вагоме місце відводиться впровадженню проектних технологій, які, на думку її авторів, “сприятимуть стимулюванню інтересу учнів до нових знань, забезпечуватимуть розвиток